

SLUŽBENE NOVINE

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Izdanje na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku

СЛУЖБЕНЕ НОВИНЕ

ФЕДЕРАЦИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Издање на босанском, хрватском и српском језику

Godina XVI – Broj 38

Srijeda, 10. 6. 2009. godine

ISSN 1512-7079

S A R A J E V O

PARLAMENT FEDERACIJE

BOSNE I HERCEGOVINE

503

Na osnovu člana IV.B.7. a)(IV) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, donosim

UKAZ

O PROGLAŠENJU ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ZAŠTITI OKOLIŠA

Proglašava se Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša koji je donio Parlament Federacije BiH na sjednici Predstavničkog doma od 10. marta 2009. godine i na sjednici Doma naroda od 19. marta 2009. godine.

Broj 01-02-252/09

2. juna 2009. godine
Sarajevo

Predsjednica
Borjana Krišto, s. r.

ZAKON

O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ZAŠTITI OKOLIŠA

Član 1.

U Zakonu o zaštiti okoliša ("Službene novine Federacije BiH", br. 33/03) u članu 4. iza definicije: "uticaj na okoliš - promjene u okolišu nastale korištenjem i opterećivanjem okoliša; dodaje se nova definicija koja glasi:

"strategijska procjena okoliša-sistematski proces vrednovanja okolinskih posljedica predloženih planova, programa ili strategija kako bi se još u ranoj fazi donošenja odluka uz ekonomski i društvena uključila i okolinska razmatranja", a iza definicije: "procjena uticaja na okoliš - identifikacija, opis i odgovarajuća procjena u odnosu na svaki pojedinačan slučaj, u skladu sa odredbama ovog zakona, direktni i indirektni uticaj nekog projekta na sljedeće elemente i faktore:

- ljudi, biljni i životinjski svijet;
- zemljiste, vodu, zrak, klimu i krajolike;
- materijalna dobra i kulturno naslijede;
- međudjelovanje faktora navedenih u podtač. jedan, dva i tri", dodaje se nova definicija koja glasi:

"plan aktivnosti - plan prilagođavanja postojećih pogona i postrojenja koji sadrži ciljeve, mjere i uvjete koji moraju

zadovoljiti nove standarde zaštite svih segmenata okoliša sa utvrđenim sredstvima u utvrđenom roku".

Član 2.

U članu 10. iza stava 2. dodaje se novi stav 3. koji glasi:

"Javnost ima pravo sudjelovati u postupcima koji se vode na zahtjev operatora u skladu sa ovim Žakonom ili drugim propisima."

Dosadašnji stav 3. postaje stav 4.

Član 3.

U članu 18. u stavu 1. iza riječi "obuhvata" dodaju se riječi: "zaštitu od" a riječ "upotrebu" zamjenjuje se riječju "upotrebe".

Član 4.

U članu 19. u stavu 1. i u članu 20. u stavu 1. iza riječi "obuhvata" dodaju se riječi: "zaštitu od" a riječi: "sve vrste" zamjenjuju se riječima: "svih vrsta".

Član 5.

U članu 20. dodaje se novi stav 3. koji glasi:

"Sva pitanja u vezi sa zaštitom od buke i vibracija uredit će se posebnim zakonom."

Član 6.

U članu 21. iza riječi "obuhvata" dodaju se riječi: "zaštitu od" a riječi: "proizvedenu i prirodnu ionizaciju, nejonizirajuću radijaciju i termalnu radijaciju" zamjenjuju se rijećima: "proizvedene i prirodne ionizacije, nejonizirajuće radijacije i termalne radijacije svih vrsta".

Član 7.

U članu 22. u stavu 1. riječi: "Federalno ministarstvo prostornog uredenja i okoliša" zamjenjuju se rijećima: "Federalno ministarstvo okoliša i turizma" a riječ "omogućiti" zamjenjuje se riječju "naložiti".

U stavu 2. iza riječi "naseljenosti" dodaju se riječi: "i inteziteta korištenja okoliša, kao periodični izvještaj o stanju okoliša".

Iza stava 2. dodaje se novi stav 3. koji glasi:

"Federalni organi nadležni za oblast upravljanja vodama, meteorologiju, pedologiju, geologiju, zaštitu prirode, statistiku i druge upravne organizacije dužni su osigurati prikupljanje, obradu i evidentiranje odgovarajućih podataka i informacija, posebno o korišćenju i opterećenju okoliša iz svoje nadležnosti i dostaviti ih Ministarstvu, kao i drugim nadležnim organima na državnom nivou, te međunarodnim institucijama."

Dosadašnji stav 3. postaje stav 4.

Član 8.

U članu 36. u stavu 1. tačka 1. se briše.

Dosadašnja tačka 2. postaje tačka 1.

U stavu 4. iza tačke 3.alineja f) dodaje se nova alineja g) koja glasi:

g) "prijeđlogu rješenja o izdavanju okolinske dozvole".

U istom stavu, u tački 5., riječ "odluke" zamjenjuje se riječu "rješenja".

Član 9.

U članu 37. u stavu 1. riječ "odluka" zamjenjuje se riječu "rješenja".

U stavu 3. riječ "odluke" zamjenjuje se riječu "rješenja".

U stavu 4. riječi: "donesenoj odluci" zamjenjuje se riječima: "donesenom rješenju".

Član 10.

U članu 38. riječi u naslovu: "Pristup pravdi" zamjenjuju se riječima: "Pravo žalbe".

Član 11.

U članu 45. u stavu 1. u tački 1. riječ "plan" zamjenjuje se riječu "program".

Član 12.

U članu 46. stav 1. riječ "Plan" zamjenjuje se riječu "Program".

U stavu 3. riječ "plana" zamjenjuje se riječu "programa".

Član 13.

U članu 48. u stavu 2. u tački 1. riječi: "Federalna strategija zaštite voda" zamjenjuje se riječima: "Federalna strategija upravljanja vodama".

Član 14.

U članu 51. stav 1. mijenja se i glasi:

"Organji nadležni za izradu dokumenata prostornog uređenja i organi nadležni za izradu planova, programa i strategija iz oblasti: poljoprivrede, ribarstva, šumarstva, energije, ruderstva i industrije, transporta, upravljanja otpadom, upravljanja vodama i čiji sadržaji mogu imati negativan uticaj na okoliš - dužni su izraditi strategijsku procjenu okoliša."

Član 15.

U članu 52. stav 1. mijenja se i glasi:

"Strategijska procjena okoliša sadrži:

- procjenu okolinskog stanja;
- identifikaciju razvojnih ciljeva određivanjem prioriteta sa stanovišta okoliša/održivog razvoja;
- razmatranje razvojnih alternativa za ciljeve i prioritete realizacije;
- izradu prijeđloga okolinske procjene;
- određivanje okolinskih indikatora za praćenje uticaja na okoliš i promjene stanja okoliša;
- integraciju planiranih mjeru u završni dokument planova, programa i strategija."

U stavu 2.iza riječi "uredenja" dodaju se riječi: "strategija, planova ili programa iz federalne nadležnosti dostavljaju se federalnim ministarstvima nadležnim za oblast okoliša i zdravlja".

U stavu 3. iza riječi "okoliša" dodaju se riječi: "iz federalne nadležnosti".

Iza stava 3. dodaje se novi stav 4. koji glasi:

"Strategijsku procjenu okoliša iz kantonalne nadležnosti donosi vlada kantona."

Član 16.

U naslovu IX. riječi „(EIA)" se brišu i dodaju riječi:

"I OKOLINSKA DOZVOLA".

Član 17.

U članu 54. dodaju se novi st. 2., 3. i 4. koji glase:

"Za izdavanje okolinske dozvole podnosi se zahtjev za izdavanje okolinske dozvole.

Okolinsku dozvolu izdaje nadležno ministarstvo u formi rješenja.

Okolinska dozvola se izdaje:

- donošenjem rješenja za izdavanje okolinske dozvole u slučajevima gdje nije potrebna prethodna procjena uticaja na okoliš,
- donošenjem rješenja za izdavanje okolinske dozvole nakon provedene procedure prethodne procjene uticaja na okoliš u slučajevima gdje je potrebna samo prethodna procjena uticaja na okoliš,
- donošenjem rješenja za izdavanje okolinske dozvole nakon prihvaćene studije o uticaju na okoliš."

Član 18.

Iza člana 54. dodaje se novi član 54.a koji glasi:

"Član 54.a

Zahtjev za izdavanje okolinske dozvole

Zahtjev za izdavanje okolinske dozvole sadrži:

- ime i adresu operatora/investitora;
- izvod iz planskog akta odnosnog područja sa ucrtanom legendom o namjeni površina šireg područja i namjenama površine predmetne lokacije,
- lokaciju pogona i postrojenja kao i opis:
 - pogona i postrojenja i aktivnosti (plan, tehnički opis rada itd.).
 - osnovnih i pomoćnih sirovina, ostalih supstanci i energije koja se koristi ili koju proizvodi pogon i postrojenje,
 - izvora emisija iz pogona i postrojenja,
 - stanja lokacije pogona i postrojenja,
 - prirode i količine predviđenih emisija iz pogona i postrojenja u okoliš (zrak, voda, tlo) kao i identifikaciju značajnih uticaja na okoliš,
 - predloženih mjeru, tehnologija i drugih tehnika za sprečavanje ili ukoliko to nije moguće, smanjenje emisija iz postrojenja,
 - mjera za sprečavanje produkcije i za povrat korisnog materijala iz otpada koji produkuje postrojenje,
 - ostalih mjeru radi uskladjivanja sa osnovnim obavezama operatora posebno mjera nakon zatvaranja postrojenja,
 - mjera planiranih za monitoring emisija unutar područja i/ili njihov uticaj,
 - predviđenih alternativnih rješenja;
- kopiju zahtjeva za dobijanje drugih dozvola koje će biti izdate zajedno sa okolinskom dozvolom;
- netehnički rezime i
- plan upravljanja otpadom.

Za pogone i postrojenja za koje je obavezna izrada studije o procjeni uticaja na okoliš, uz zahtjev za izdavanje okolinske dozvole umjesto podataka iz stava 1. ovog člana podnosi se studija o uticaju na okoliš.

Investitor je dužan studiju o procjeni uticaja na okoliš dostaviti na ocjenu nadležnom ministarstvu u roku od šest mjeseci od dana donošenja zaključka o izradi studije."

Član 19.

U članu 55. u stavu 2. riječ "postupku" zamjenjuje se riječu "postupak", riječ "zainteresirani" zamjenjuje se riječu "nadležni" a iza riječi: "organii na" dodaje se riječ "općinskom", iza koje se dodaje zarez.

Član 20.

U članu 56. riječ u naslovu "Projekti" zamjenjuje se riječima: "Pogoni i postrojenja".

U stavu 2. tačka 1. se briše.

Dosadašnje tač.2. i 3. postaju tač.1. i 2.

U stavu 3. iza riječi "okoliš" dodaju se riječi: "te donosi rješenje o izdavanju okolinske dozvole".

Član 21.

U članu 57. dodaje se novi stav 2. koji glasi:

"Ukoliko na osnovu zahtjeva za izdavanje okolinske dozvole i priloženih dokaza utvrdi da nije potrebna izrada studije o

procjeni uticaja na okoliš nadležno ministarstvo donosi rješenje o izdavanju okolinske dozvole na osnovu prethodne procjene uticaja na okoliš."

Član 22.

U članu 58. st. 1. i 2. se brišu.

Dosadašnji stav 3. postaje stav 1., mijenja se i glasi:

"Za pogone i postrojenja za koja je potrebna prethodna procjena uticaja na okoliš nadležno ministarstvo dostavlja zahtjev za izdavanje okolinske dozvole, zajedno sa prilozima, nadležnim organima i zainteresiranim subjektima radi davanja mišljenja i sugestija."

U dosadašnjem stavu 4., koji postaje stav 2. riječ "trideset" zamjenjuje se riječju "petnaest".

Dosadašnji stav 5. se briše.

Član 23.

U članu 59. u st. 1. i 2. riječ "rješenje" u odgovarajućem padežu zamjenjuje se riječju "zaključak" u odgovarajućem padežu.

U stavu 1. riječ "trideset" zamjenjuje se riječju "petnaest".

U stavu 2. tač. 2. i 3. se brišu.

Iza stava 2. dodaju se novi st. 3. i 4. koji glase:

"Ocjenu studije o procjeni uticaja na okoliš vrši stručna komisija koju imenuje ministar.

Sastav, naknade kao i druga pitanja vezana uz rad komisije propisat će nadležni ministar provedbenim propisom."

Dosadašnji st. 3., 4. i 5. postaju st. 5., 6. i 7.

U stavu 7. ispred riječi "Provedbenim" dodaje se riječ "Istim", riječ "Provedbenim" zamjenjuje se riječju "provedbenim",iza riječi "okoliš" dodaju se riječi: "lista nosilaca izrade studije o procjeni uticaja na okoliš" ,a riječi: "stava 3." zamjenjuju se riječima: "stava 5."

Član 24.

U članu 64. stav 1. mijenja se i glasi:

"Nadležno ministarstvo će na osnovu ocjene studije o procjeni uticaja na okoliš donijeti rješenje o okolinskoj dozvoli u roku od 30 dana od dana dostavljanja ocjene."

Stav 2. mijenja se i glasi:

"Okolinska dozvola neće biti izdata ukoliko rezultati Studije o procjeni uticaja na okoliš pokažu:".

U tački 1. brišu se riječi: "se utvrdi".

U stavu 3. riječi: "Rješenjem o odobravanju ili odbijanju Studije o uticaju na okoliš" zamjenjuju se riječima: "Rješenje o okolinskoj dozvoli".

Član 25.

Član 65. se briše.

Član 26.

Član 69. se briše.

Član 27.

U članu 72. u stavu 1. riječi: "2008. godine" zamjenjuju se riječima: "31.12.2011. godine".

Stav 2. mijenja se i glasi:

"Zahtjev za izdavanje okolinske dozvole za postojeće pogone i postrojenja obavezno sadrži planove aktivnosti."

Iza stava 2. dodaje se novi stav 3. koji glasi:

"Rok za izdavanje okolinske dozvole je 60 dana od dana ocjene planova aktivnosti."

Član 28.

U članu 73. iza riječi "ministarstvo" dodaju se riječi: „i inspektora" a iza riječi "emisija" dodaju se riječi: "u skladu sa okolinskom dozvolom i provedbenim propisom".

Član 29.

U članu 74. u stavu 1. riječi: "Nadležno ministarstvo razmatra i vrši izmјenu okolinske dozvole, ili ukoliko ona nije potrebna, urbanističke saglasnosti ukoliko: "; zamjenjuje se riječima:

"Nadležno ministarstvo ponovo razmatra i vrši izmјenu okolinske dozvole ukoliko je:".

U stavu 1. tačka 1. mijenja se i glasi:

"- zagađenje koje stvara pogon i postrojenje toliko značajno da prelaze granične vrijednosti utvrđene u okolinskoj dozvoli;".

U stavu 2. iza riječi "zahtjev" dodaju se riječi: "nadležne inspekcije za okoliš i".

Član 30.

U članu 75. u stavu 2. iza riječi "ministarstvu" dodaju se riječi: "i nadležnom inspektoru".

Član 31.

U članu 76. u stavu 1. iza riječi "ministarstvo" dodati riječi: "i nadležnog inspektora".

Član 32.

U članu 87. stav 1. mijenja se i glasi:

"Federalni ministar propisuje standarde donošenjem najbolje raspoloživih tehnika kojima se postižu standardi kvaliteta okoliša kako bi se negativni uticaji pogona i postrojenja ili aktivnosti na okoliš spriječili ili sveli na najmanju moguću mjeru, a posebno:

- uspostavljanjem graničnih vrijednosti emisija za zagadjuće materije,
- određivanjem tehnoloških i operativnih zahtjeva za pogone i postrojenja i
- određivanjem zahtjeva za mjerjenje, monitoring i podnošenje zahtjeva."

Član 33.

U članu 90. stav 2. mijenja se i glasi: "Inspeksijski nadzor vrši nadležni inspektor zaštite okoliša."

Stav 3. i 4. se brišu.

Dosadašnji st. 5., 6., 7., 8. i 9. postaju st. 3., 4., 5., 6. i 7.

Član 34.

U članu 91. u stavu 1. brišu se riječi: "inspekciju i".

Iza stava 1. dodaju se novi st. 2. i 3. koji glase:

"Kontrolu pogona i postrojenja iz stava 1. ovog člana vrši stručna komisija koju formira ministar na period od jedne godine.

Sastav, način rada, naknade i druga pitanja vezana uz komisiju propisat će ministar provedbenim propisom."

Dosadašnji stav 2. postaje stav 4.

Član 35.

U članu 104. stav 3. iza riječi "naftovodi" dodaju se riječi: „i skladišta tekućih atmosferskih gasova".

Član 36.

U članu 116. u stavu 1. riječi: "od 1.000,00 KM do 10.000,00 KM" zamjenjuju se riječima: "od 3.000,00 KM do 15.000,00 KM".

U stavu 2. riječi: "od 500,00 KM do 2.000,00 KM" zamjenjuju se riječima: "od 300,00 KM do 1.500,00 KM", a iza riječi: "kaznit će se" dodaju se riječi: "fizičko lice i".

Član 37.

U članu 117. u stavu 1. iza riječi "člana" dodaju se riječi: "20. i".

Član 38.

U čl. 57., 59., 60., 61., 63., 64. i 71. iza riječi: "studija o" dodaje se riječ "procjeni" u odgovarajućem padežu.

Član 39.

Ovlašćuje se Zakonodavno-pravna komisija Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonodavno-pravna komisija Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine da utvrde prečišćeni tekst Zakona o zaštiti okoliša.

Članak 40.

Ovaj Zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavlјivanja u "Službenim novinama Federacije BiH".

Predsjedavajući Doma naroda Parlamenta Federacije BiH Stjepan Krešić, s. r.	Predsjedavajući Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH Safet Softić, s. r.
--	--

Temeljem članka IV.B.7. a)(IV) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, donosim

UKAZ**O PROGLAŠENJU ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ZAŠTITI OKOLIŠA**

Proglašava se Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša koji je donio Parlament Federacije BiH na sjednici Zastupničkog doma od 10. ožujka 2009. godine i na sjednici Doma naroda od 19. ožujka 2009. godine.

Broj 01-02-252/09
2. lipnja 2009. godine
Sarajevo

Predsjednica
Borjana Krišto, v. r.

ZAKON**O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ZAŠTITI OKOLIŠA**

Članak 1.

U Zakonu o zaštiti okoliša ("Službene novine Federacije BiH", br. 33/03), u članku 4. iza definicije: "utjecaj na okoliš" - promjene u okolišu nastale korištenjem i opterećivanjem okoliša, dodaje se nova definicija koja glasi:

"strategijska procjena okoliša" - sistematski proces vrednovanja okolišnih posljedica predloženih planova, programa ili strategija kako bi se još u ranoj etapi donošenja odluka uz ekonomsku i društvena uključila i okolišna razmatranja";

i iza definicije: "procjena utjecaja na okoliš" - identificiranje, opis i odgovarajuća procjena u odnosu na svaki pojedinačni slučaj, sukladno odredbama ovoga zakona, izravan i neizravan utjecaj nekog projekta na sljedeće elemente i čimbenike:

- ljudi, biljni i životinjski svijet;
- zemljište, vodu, zrak, klimu i krajolike;
- materijalna dobra i kulturno naslijeđe;
- međudjelovanje čimbenika navedenih u podtoč. jedan, dva i tri", dodaje se nova definicija koja glasi:

"plan aktivnosti" - plan prilagodavanja postojećih pogona i postrojenja koji sadrži ciljeve, mјere i uvjete koji moraju zadovoljiti nove standarde zaštite svih segmenta okoliša s utvrđenim sredstvima u utvrđenom roku".

Članak 2.

U članku 10. iza stavka 2. dodaje se novi stavak 3., koji glasi:

"Javnost ima pravo sudjelovati u postupcima koji se vode na zahtjev operatora u skladu sa ovim Zakonom ili drugim propisima."

Dosadašnji stavak 3. postaje stavak 4.

Članak 3.

U članku 18. stavak 1. iza riječi "obuhvaća" dodaju se riječi: "zaštitu od", a riječ "uporabu" zamjenjuje se riječu "uporabe".

Članak 4.

U članku 19. stavak 1. i članku 20. stavak 1. iza riječi "obuhvaća" dodaju se riječi: "zaštitu od", a riječi: "sve vrste" zamjenjuju se riječima: "svih vrsta".

Članak 5.

U članku 20. dodaje se novi stavak 3. koji glasi:

"Sva pitanja u svezi zaštite od buke i vibracija uredit će se posebnim zakonom".

Članak 6.

U članku 21. iza riječi "obuhvaća" dodaju se riječi: "zaštitu od", a riječi: "proizvedenu i prirodnu ionizaciju, nejonizirajuću radijaciju i termalnu radijaciju", zamjenjuju se riječima: "proizvedenu i prirodne ionizacije, nejonizirajuće radijacije i termalne radijacije svih vrsta".

Članak 7.

U članku 22. stavak 1. riječi: "Federalno ministarstvo prostornog uredenja i okoliša" zamjenjuju se riječima: "Federalno ministarstvo okoliša i turizma", a riječ "omogućiti" zamjenjuje se riječju "naložiti".

U stavku 2. iza riječi "naseljenosti" dodaju se riječi: "i intenzitetu korištenja okoliša, kao periodično izvješće o stanju okoliša".

Iza stavka 2. dodaje se novi stavak 3. koji glasi:

"Federalna tijela nadležna za oblast upravljanja vodama, meteorologiju, pedologiju, geologiju, zaštitu prirode, statistiku i druge upravne organizacije, dužna su osigurati prikupljanje, obradu i evidentiranje odgovarajućih podataka i informacija, posebno o korištenju i opterećenju okoliša, iz svoje nadležnosti i dostaviti ih Ministarstvu, kao i drugim nadležnim tijelima na državnoj razini, te međunarodnim institucijama."

Dosadašnji stavak 3. postaje stavak 4.

Članak 8.

U članku 36. stavak 1. točka 1. se briše.

Dosadašnja točka 2. postaje točka 1.

U stavku 4. iza točke 3. alineja f) dodaje se nova alineja g) koja glasi:

„g) prijedlogu rješenja o izdavanju okolišnog dopuštenja.“.

U istom stavku, u točki 5., riječ "odluke" zamjenjuje se riječju "rješenja".

Članak 9.

U članku 37. stavak 1., riječ "odluka" zamjenjuje se riječju "rješenja".

U stavku 3. riječ "odluke" zamjenjuje se riječju "rješenja".

U stavku 4. riječi: "donesenoj odluci" zamjenjuje se riječima: "donesenom rješenju".

Članak 10.

U članku 38. riječi u naslovu: "Pristup pravdi" zamjenjuju se riječima: "Pravo žalbe".

Članak 11.

U članku 45. stavak 1. točka 1. riječ "plan" zamjenjuje se riječju "program".

Članak 12.

U članku 46. stavak 1. riječ "Plan" zamjenjuje se riječju "Program".

U stavku 3. riječ "plana" zamjenjuje se riječju "programa".

Članak 13.

U članku 48. stavak 2. točka 1. riječi: "Federalna strategija zaštite voda", zamjenjuju se riječima: "Federalna strategija upravljanja vodama".

Članak 14.

U članku 51. stavak 1. se mijenja i glasi:

"Tijela nadležna za izradu dokumenata prostornog uredenja i tijela nadležna za izradu planova, programa i strategija iz oblasti: poljoprivrede, ribarstva, šumarstva, energije, rudarstva i industrije, transporta, upravljanja otpadom, upravljanja vodama, čiji sadržaji mogu imati negativan utjecaj na okoliš, dužni su izraditi strategijsku procjenu okoliša."

Članak 15.

U članku 52. stavak 1. se mijenja i glasi:

"Strategijska procjena okoliša sadrži:

- procjenu okolišnog stanja;
- identifikaciju razvojnih ciljeva određivanjem prioriteta sa stanovišta okoliša/održivog razvoja;